

Förundersökning

Hjälpesten 4:11 & Karlslund 1:10
Kville socken

BOHUSLÄNS MUSEUM

Rapport 1999:4

Åsa Algotsson & Stig Swedberg

Arkeologisk förundersökning
Tanumsprojektet

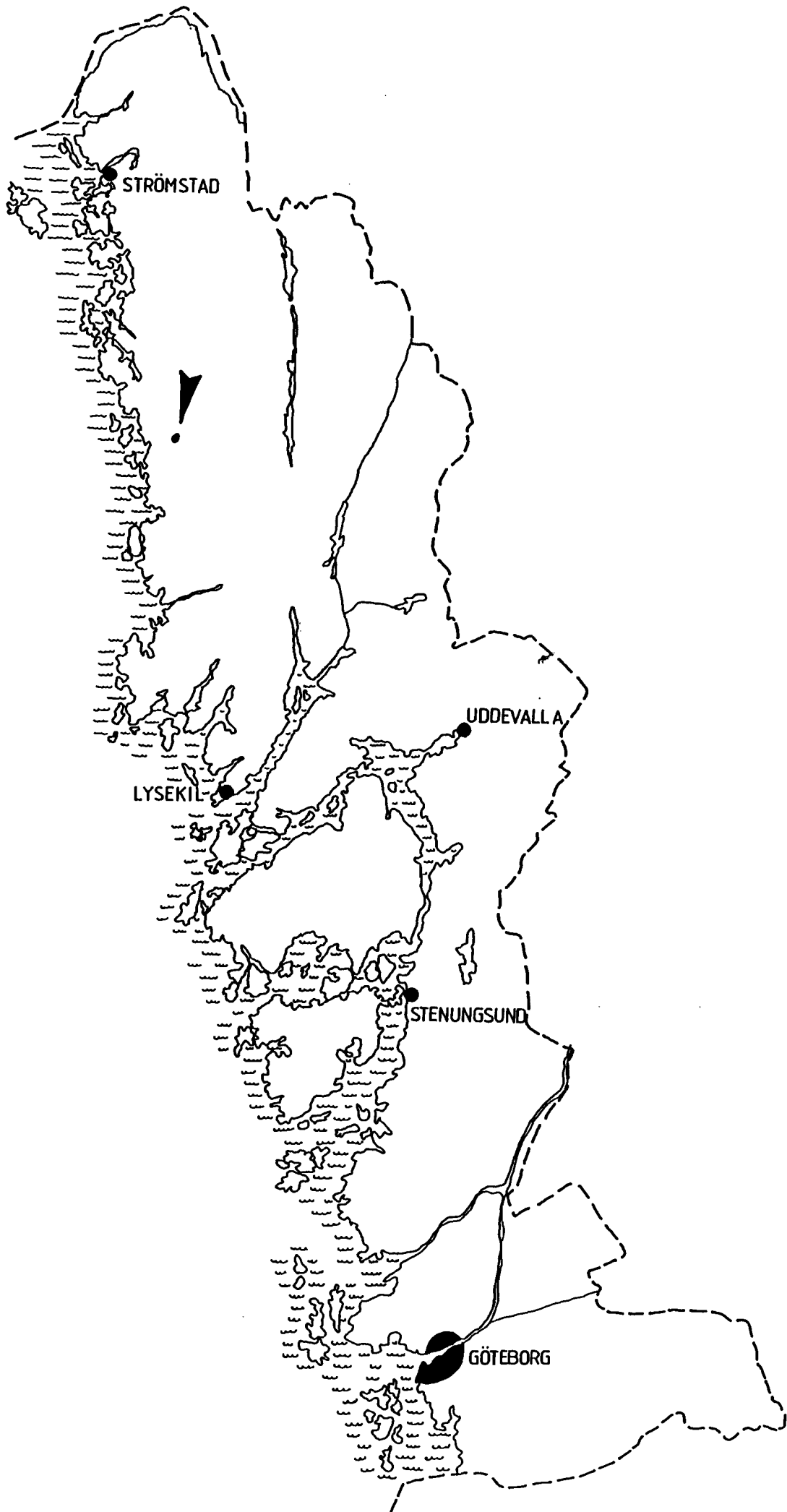
Hjälpesten 4:11
Karlslund 1:10

Kville socken
Tanums kommun

*Ur allmänt kartmaterial
från lantmäteriet
medgivande 90.80.12.
Utdrag ur ek.karta 8140*

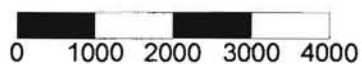
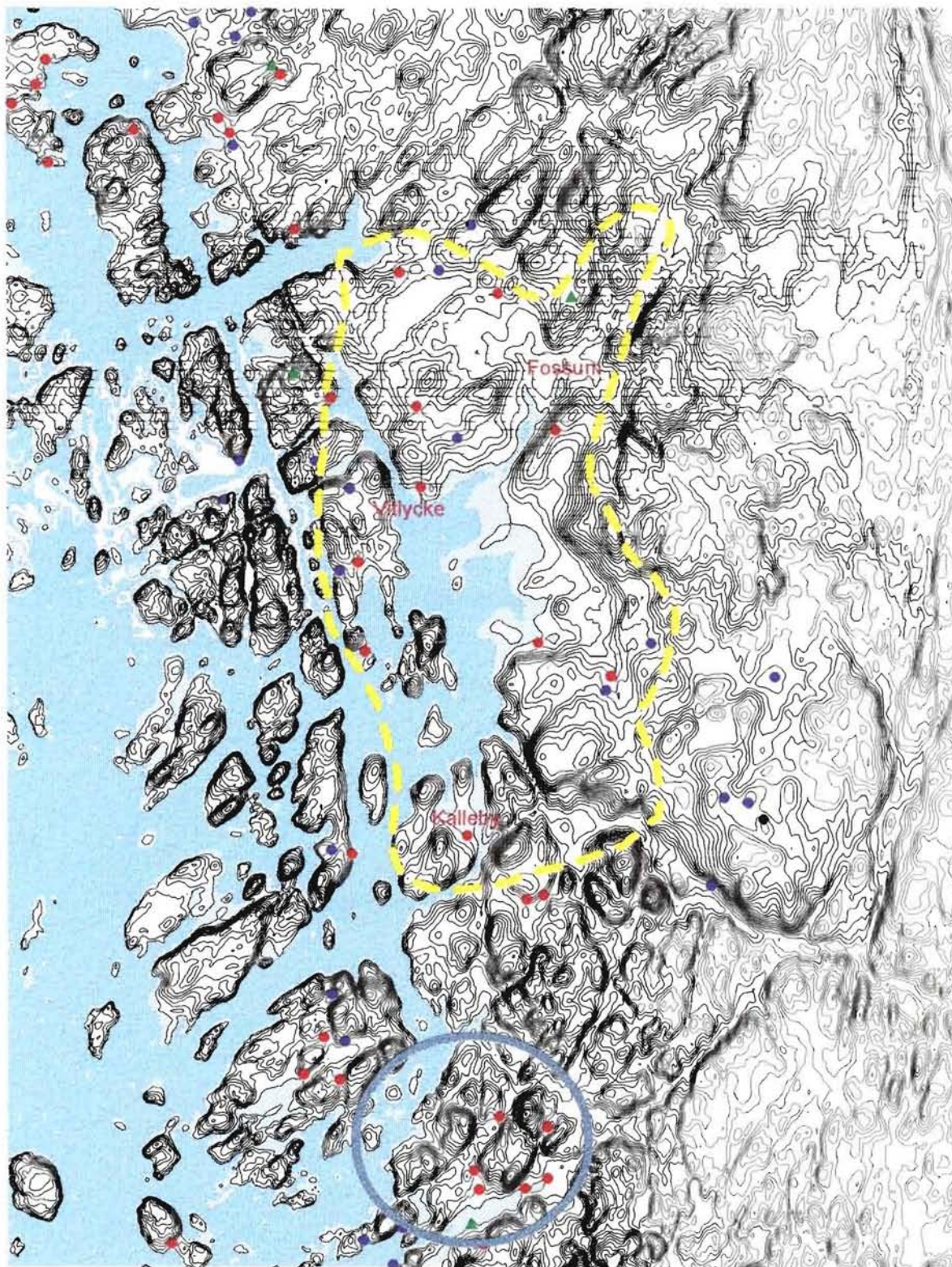
*Bohusläns museum 1999:4
Asa Algotsson & Stig Swedberg*

Innehåll

Inledning	3
Bakgrund och syfte	3
Metod	4
Förundersökningsresultat: Hjalpesten	5
Område A	5
Område B; Lager; Fynd	5
Område B; Anläggningar; Prov och datering	6
Område C; Lager;	7
Område C; Fynd; Anläggningar; Prov och datering	8
Förundersökningsresultat: Karlslund	8
Område 1	8
Område 1, schakt 5	9
Område 1, schakt 6 och 7	10
Område 2, schakt 1	10
Område 2, schakt 2 – 4	12
Område 3	12
Kommentarer, område 1 – 3	15
Slutkommentar	16
Tekniska och administrativa uppgifter	17
Bilagor	
Fynd, Hjalpesten	
Fynd, Karlslund	
Dateringar	

Figur 1.
 Kartan visar inventeringsresultat från 1996 med vattennivå inlagd för 25 m över nuvarande
 havsytta. Världsarvsområdet är markerat med gul streckad linje. Boplatser röda-, flintdepåer blå-,
 metalldepåer gröna markörer. Det aktuella förundersökningsområdet är markerat med heldragen
 grå linje.
 Bakgrundskartan är tagen från rapporten *Bronsålderns Bosättningsmönster* 1997:11.

Inledning

Tanumsprojektet är ett forskningsprojekt som bedrivs i samarbete mellan Bohusläns Museum, institutionen för arkeologi vid Göteborgs universitet samt Länsstyrelsen i Västra Götaland. Projektet finansieras med medel från HFSR, Länsstyrelsen i Västra Götaland, Lennart Häggelunds Stiftelses samt EU. Här ingår projektet som del 1B, arkeologisk kunskapsuppbyggnad, i Interreg II-projektet *Hällristningar i Gränsbygd*.

Föreliggande rapport berör den del av projektet som ansvaras av Bohusläns Museum. Den omfattar förundersökningar inom en nisch söder om Världsarvsområdet och det egentliga hällristningsområdet.

Undersökningarna utfördes under sju dagar i oktober 1998. Ansvariga var Åsa Algotsson och Stig Swedberg vid Bohusläns Museum. Deltog gjorde även Andreas Torfeld, samt två studenter vid arkeologiska institutionen; Klas Blomgren och Tina Mathiesen.

Bakgrund och syfte

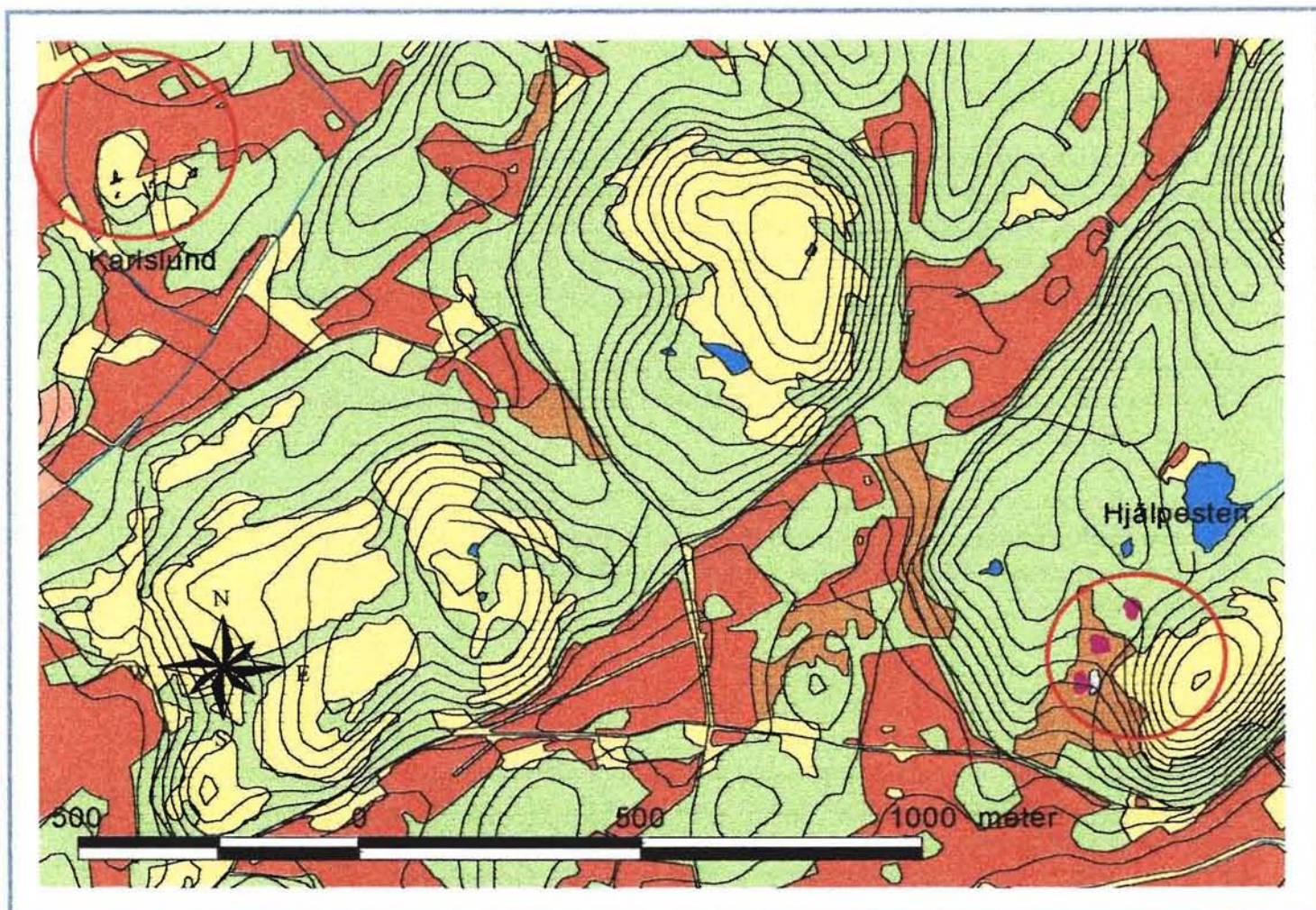
Världsarvsområdet i Tanum domineras av de stora hällristningsområdena. En stor del av ristningarna är tillkomna under bronsålder men allt tydligare syns det som om en minst lika stor del uppkommit under järnåldern. Kunskapen om bosättningsstruktur, ekonomi etc under bronsålder i området är mycket bristfällig. De undersökningar som gjorts i området visar främst upp järnålderslämningar.

En av slutsatserna vi dragit i samband med de fördjupade studier vi gjort i det tidigare "Världsarvsprojektet" (Algotsson/Swedberg 1997) talar för att bronsåldersbosättningen kanske snarare bör sökas i omgivningarna utanför det stora hällristningsområdet. Med utgångspunkt från dessa tankar gjordes 1997 en fördjupad inventering i området söder om Världsarvsområdet, i Kville socken.

En nisch som sträcker sig längs Edstens- och Hjalpestensdalgången från nuvarande kust vid Fjällbacka till inlandet stickprovsinventerades genom provgropsgrävning. Ett flertal nya fornlämningslokaler framkom. En av dessa valdes ut för att under 1998 förundersökas. Den andra lokalen som togs ut till förundersökning var en by- och gårdstomt, Kville 1166 (se figur 1).

1) På fastigheten Hjalpesten 4:11 finns en tidigare registrerad boplats, Raä 878, med fynd av skärvsten och flintavslag. Vid inventeringen påträffades ytterligare boplatsindikationer (inv. nr 152) ett hundratal meter längre upp i ett svagt terrasserat sandigt område. Detta var delvis beläget i skogsmark, delvis i gräsbevuxen hyggesmark med granplantor. Det finns enligt äldre kartor, inga indikationer på att det nedre, avverkade, området varit odlat senare än 1700-talet. Däremot har det störts av en större täkt från början av 1900-talet. Området ligger mellan två bergsryggar på 50-75 möh. Det sluttar mot en dalgång i sydväst som under brons- och järnålder varit en långsträckt vik.

2) Den andra lokalen, Kville 1166, ligger på fastigheten Karlslund 1:10. By-gårdstomten är belägen på ett större bergsimpediment med en par mindre hällristningslokaler i närheten. Impedimentet ligger i åker-/betesmark på 20-25 möh (se figur 2).

Figur 2:
Förundersökningsområdena på Karlslund & Hjalpesten.

Syftet med att välja två topografiskt olika lägen var således att se om lokalerna uppvisade olika fornlämningskategorier, olika tidsställning och om närhet respektive frånvaro av hällristningar haft betydelse för fornlämningens karaktär och innehåll.

Metod

Vid inventeringen 1997 hade fynd av bla keramik påträffats i en provgröp på Hjalpesten. Lokalen fick inom projektet inventeringsnummer 152. Vid förundersökningen grävdes meterrutor i tre partier av området. Dessutom gjordes en översiktlig kartering av området samt GPS-inmätning av rutor och topografiska element. Meterrutor grävdes för hand utifrån ett lokalt rutnät.

I det övre, skogsbeväxta, partiet togs 5 meterrutor upp. I det nedre, terrasserade gjordes 13 rutor och en del av materialet sållades. På grund av årstid och väderlek försvårades sållningen. I det nedre terrasserade området fanns en större täktgröp från början av seklet (se figur 3).

På och omkring by-gårdstomten "Lushed" hade ingen inventering gjorts då fornlämningen redan var känd. Här användes maskin. Sju schakt? gjordes vilka rensades och anläggningsgrävdes för hand. Omkring hundra meter öster om by-gårdstomten drogs fyra schakt, vilka senare utvidgades till en sammanhängande avbanad yta.

Inget material sållades. Schakten ritades och områdena mättes in med GPS. Från båda områdena togs prover för C14 datering och makroanalys.

- ∩ Höjlkurva
- Provgrop
- ▭ Grustag
- Schakt
- Anläggning
- ∩ Vattendrag
- Odlad mark
- Sankmark
- Barrskog
- Hygge
- Övrig skog
- Vatten
- Öppen mark

FÖRUNDESRÖKNINGSRESULTAT

Inv. 152: Hjalpesten 4:11 (UM 28859)

A) Undersökningen visade att det i det *översta partiet*, i skogsområdet i den smalaste delen mellan bergen, fanns enstaka flintor i två av de fem grävda groparna (ruta 1-5). Jorden var ytligt av finkornigt material men blev stenigt på ca 0,18 m djup.

I Ruta 1, fanns slagen, bränd, svallad och osvallad flinta samt ett bergartsavslag (F47, 48).

I Ruta 4, fanns avslag av svallad och osvallad flinta, ett bergartsavslag (F45, 46) samt 1 liter skärvsten och kol. Ett av flintavslagen har möjligen bruksretusch. Skärvsten och mindre kolmängder fanns på ca 0,21-0,22 m dj i ruta 2 och 4

I de övriga rutorna fanns inga fynd.

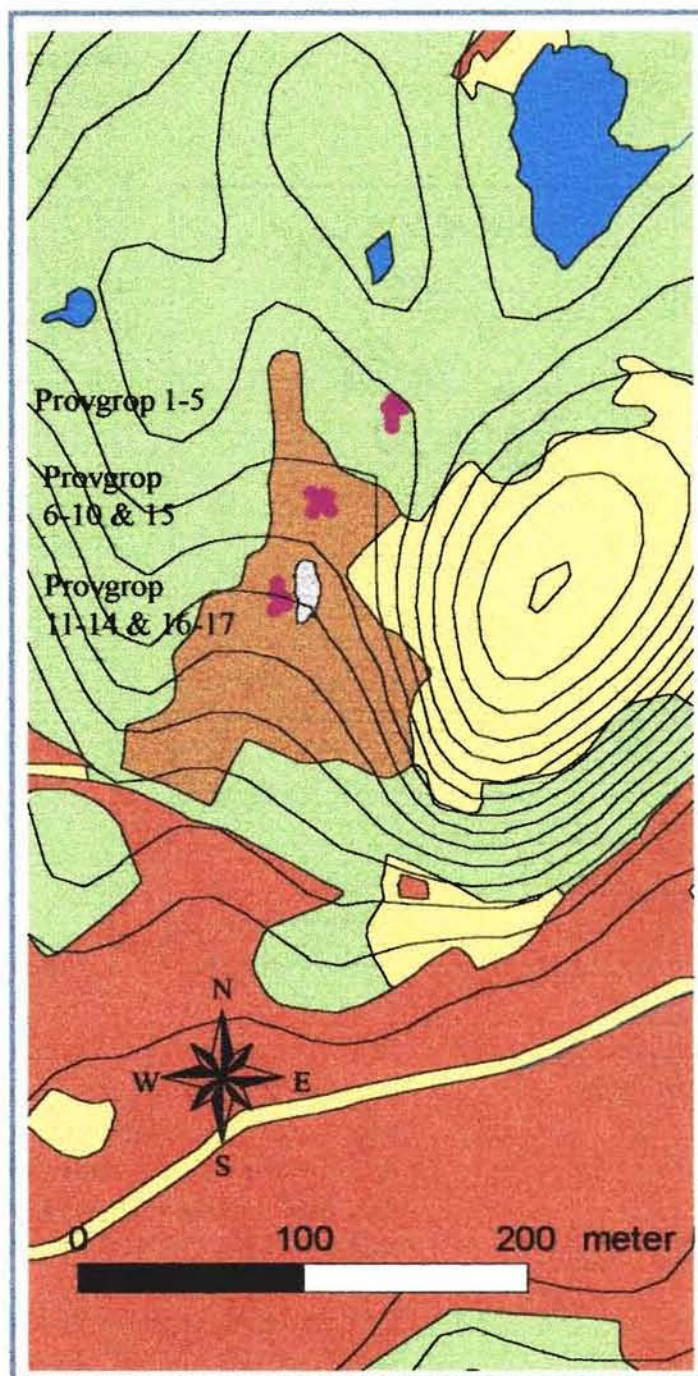
Uppenbarligen fanns ett område påverkat av förhistoriska aktiviteter i det övre partiet. Eftersom karaktären av de funna fynden talade för mesolitisk-neolitisk datering avbröts undersökningarna i detta område för att i stället koncentreras i det nedre området.

B) I den *övre delen* av det avverkade, nedre området gjordes sex meterrutor (ruta 6-10 & 15). Under marktorven fanns ett sandigt siltlager ner till ca 0,10 m dj för att därunder övergå i stenig, mer grusig sand. Vid inventeringen hade här gjorts en meterruta där keramik och flinta påträffats.

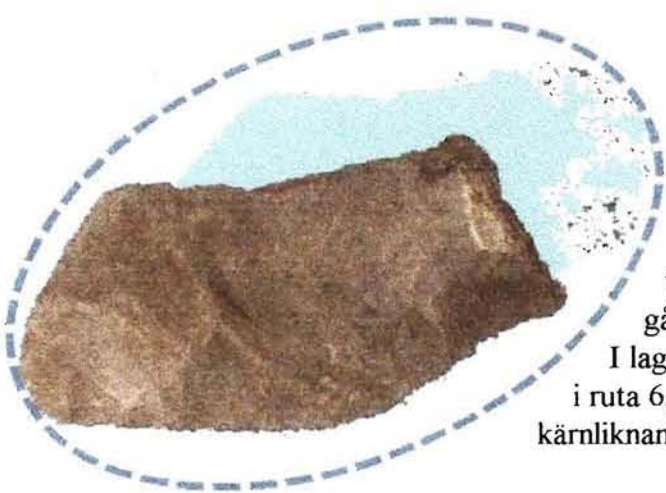
Lager: Rutorna uppvisade tre tydligt separerade lager. Under den ca 0,05-0,10 m tj humuslagret (lager 0) fanns ett ca 0,02-0,20 m tj mörkgrått siltigt fyndförande lager (lager 1). Därunder ett ljusare brunt stenigt, grusigt sandlager ca 0,13-0,25 m tj (lager 2). Också det var fyndförande och markant i den övre och nedre delen. Bottenlagret (lager 3) som var fyndtomt bestod av mörkbrun stenig, grusig grovsand med linser av gul sand.

Fynd: Fynd fanns i lager 1 i Rutorna 6, 7 och 9; Det var avslag och splitter av flinta samt en kvartskärna (F22). Ett avslag var bränt. I lager 2 fanns fynd i alla rutor. Bland fynden fanns keramik, flinta, skiffer, basalt, bergskristall, kvarts och kvartsit.

Förutom avslag och splitter fanns avslag med flathuggningstendenser (F38,67, 73), bruksspår (F40) samt en flathuggen kniv (F66) i flinta (se figur 4).

Figur 3:
Omradesplan med
undersökta meterrutor.

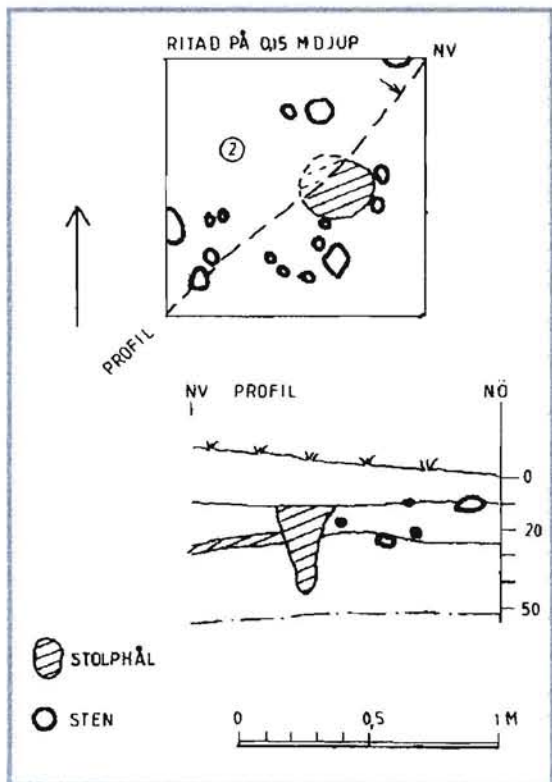

Figur 4:
Den flathuggna flint-
kniven, F66

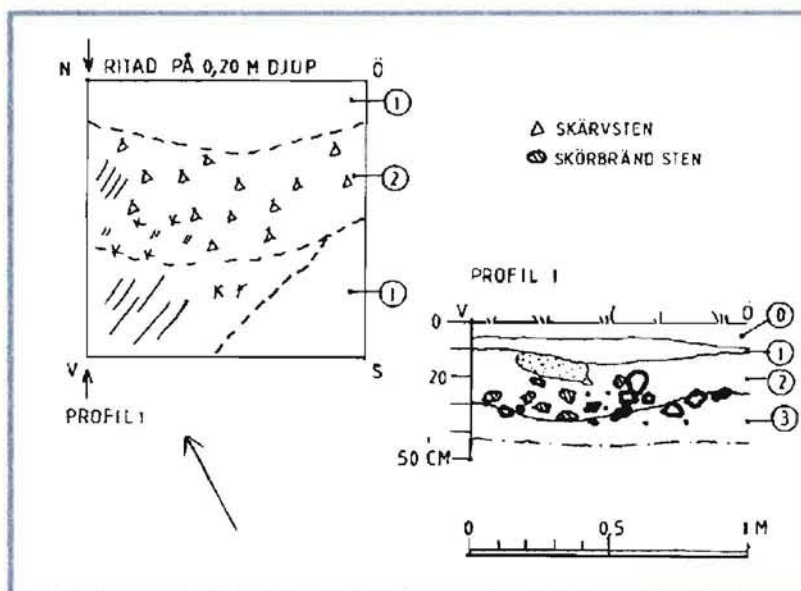
I kvarts fanns två kärndelar (F21, 52). Det fanns bränt material i alla rutor utom ruta 9. Dessutom fanns skärvsten i rutorna 6,7,9 & 15, mest i ruta 6 med drygt 2 liter. Svallat material fanns i ruta 9 & 15 vanligtvis i övergång till lager 3.

I lager 3 fanns inget bränt material eller skärvsten. Fynd fanns i ruta 6, 8 & 9. Förutom avslag fanns spån, mikrospån och kärnliknande delar. Ett redskap, en spånkrapa fanns i ruta 9 (F63).

Anläggningar fanns i huvudsak som sot och kolinblandat lager med skärvsten och fynd bl.a i ruta 9 (se figur 6). Endast i ruta 15 fanns en egentlig anläggning, ett stolphål. Det var ca 0,30 m i diam och ca 0,35 m djupt. Det uppträdde först i lager 2 på 0,20 m dj. Stolphålet hade ett mindre stenskonning i övre delen och en liten stencirkel låg i dess kant. I lagret, i anslutning till anläggningen fanns fynd av keramik, flinta och 0,2 liter skärvsten (se figur 5).

Figur 5:
Plan- och profilritning
från ruta 15.

Figur 6: Plan- och profilritning på ruta 9

Prover och dateringar

Makroprov från stolphålet i ruta 15 har inlämnats till MAL i Umeå för analys. Kol för C14-datering togs i ruta 9 i kulturlagerrest i lager 2. I lagret fanns fynd av keramik, flinta och skärvsten. Dateringen gav ett kalibrerat resultat på 70-285 AD, 2 sigma (se bilaga 3, Ua-13900).

C) I den *nedre delen* av det avverkade området grävdes sex meterrutor (11-14, 16&17). Markytan var något påverkad av den intilliggande täktgropen. I en rotvälte-grop hittades en keramikskärva (F32). Rutor lades därför i anslutning till denna.

Lager: Marken var här mer finkornig än i den övre delen av området. Under den tunna gräsytan, lager 0, låg ett ljusbrunt-mörkbrunt siltigt lager, lager 1, som var 0,10-0,15 m tj. I ruta 17, längst ner i slänten, gjordes endast en liten nedgrävning i

meterrutan, på grund av tidsbrist. Här var lager 1 ca 0,40 m tjockt och med sotsträngar på flera nivåer. Lager 2 bestod av ljusbrun sandig silt. Tjockleken varierade mellan ca 0,05-0,15 m. I ruta 12 och 13 fanns även lager 3, ett ljusbrunt grusigt lager. Den orörda botten bestod av stenig, grusig sand.

Fynd: Alla lager var fyndförande men i olika grad i rutorna. I ruta 11, närmast rotvältegroppen, fanns avslag av flinta och kvarts? även i torven, lager 0.

I ruta 11 och 12 fanns enstaka avslag av flinta och kvartsit i lager 1. I ruta 13 fanns flintavslag och en keramikmykning av järnålderskaraktär med dekor (F35). I ruta 14 fanns flintavslag och fint tvåpoligt avslag av bergskristall (F90) och i ruta 16 avslag av flinta, kvarts och en kärndel av bergskristall (F79). I ruta 17 dominerade det delvis sotsträngade lager 1 ner till ca 0,40-0,45. Det var fyndförande ned till lager 2. Bland fynden fanns avslag av flathuggningskaraktär och bränd lera/keramik eller sintrad sand (F82). Lager 2 var fyndförande i alla rutor. Här fanns flinta, bergskristall, kvarts, kvartsit, granit, basalt/diabas samt keramik och bränd lera. Det fanns bränd och svallad flinta och slipad diabas. Avslagen dominerade men även kärnfragment och flathuggning förekom. Bland föremål fanns en knacksten i ruta 11 (F17) och två delar av en slipsten? (F98). Keramiken fanns i förhållandevis stor mängd. I ruta 16 fanns förutom keramik även bränd lera och sintrad sand. En nagelormerad mynningsbit (F103) i ruta 13 var av neolitisk karaktär (se figur 7).

Figur 7:
En nagelormerad
mynningsbit,
F103

Endast ett fåtal skärvstenar fanns i ruta 14 & 15. I ruta 17 fanns enstaka skärvstenar men eftersom så liten del av rutan undersökts var den egentliga mängden sannolikt mycket större. Svallat material fanns i ruta 11, 14 & 16, bränt material i ruta 11, 13, 14.

I ruta 12 fanns i lager 3 flintavslag, en del bränt, keramik och ett avslag i bergskristall, ev med skrapretusch (F6), se figur 8, i ruta 13 keramik och flintavslag. Lager 4 fanns bara i ruta 13 med ett svallat spån.

Figur 8:
Avslag av bergs-
kristall med
skrapretusch, F6.

Anläggningar

Inga tydliga anläggningar påträffades. I ruta 11/13 fanns något som kunde vara en ca 0,10 m bred och 0,10 m dj ränna. I ruta 14 fanns möjligen rester efter en hård, 3 större skärvstenar och sot uppträdde på ca 0,20 m dj. I ruta 16 fanns en nedgrävning, grop eller dike. Det mörka fyndförande lager som fanns i rutorna talar dock för att anläggningar finns här.

Prover och dateringar

En liten mängd kol från ruta 13, lager 2 har insamlats för ev senare datering.

Inga makroprov är tagna vid detta tillfälle.

Kommentar

De båda områdena i hyggesmarken gav så många indikationer på förhistoriska aktiviteter att fortsatta undersökningar av större ytor vore viktiga för den fortsatta diskussionen om bronsålderns bosättningsmönster. Hjalpestenslokalen visar främst i flint och keramikmaterial indikationer på bronsålder. Järnålderskeramik och järnåldersdatering talar för en kontinuerlig användning av platsen. Något som även den svallade flintan och den neolitiska keramiken gör. Eftersom området inte varit uppodlat under de senaste 300 åren finns stora möjligheter att påträffa relativt intakta anläggningar och strukturer.

Som tidigare nämnts består förundersökningsytan av ett terrasserat sandigt, bitvis grusigt område mellan 50-75 möh. Det omgärdas av två bergsryggar och sluttar mot sydväst mot en dalgång som under brons- och järnålder varit en långsträckt vik. I den övre nordöstra delen smalnar området av mellan bergen. Här finns en mindre sjö kring vilken tidigare påträffats fynd av flinta bla. Sjön bör under förhistorisk tid varit en utmärkt sötvattensreservoar. Även i en nordvästlig passage mellan bergsryggarna finns en mindre våtmark. Sötvattenstillgången bör ha varit god under stora delar av förhistorien. Läget, ett skyddat område i anslutning till havsvik talar för ett optimalt valt läge med tillgång till havsnäring, goda kommunikationsmöjligheter och skydd mot vind och väder.

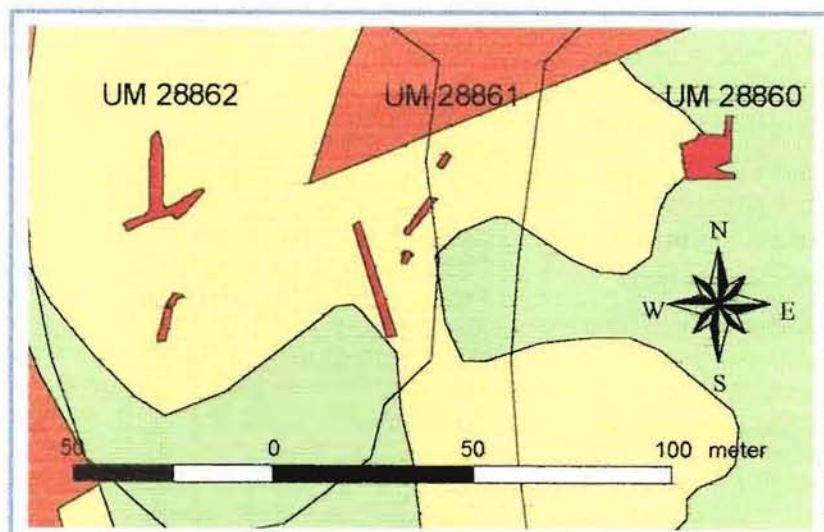
Lushed, raä 1166. Karlslund 1:10 (UM 28860-28862)

Området valdes på grund av sin närhet till ristningar men utanför Tanumsristningsfälten. Nivån mellan 20-30 möh är lägre än på Hjalpesten. Tanken var att ta reda på om närheten till ristningar är av betydelse för bosättningar och i så fall vid vilken tidsperiod.

Området delades i tre delar:

- 1) By-gårdstomts impedimentet, det registrerade fornlämningsområdet, Kville 1166, UM 28662
  - 2) Området öster om impedimentet, UM 28661
  - 3) Område vid närliggande bergsfot, ca 100 m öster om by-gårdstomten, UM 28660
- Med hjälp av grävmaskin med skopbredd om 1 m drogs schakt i dessa tre områden. Förundersökningen utfördes i mycket kraftigt hållregn och blåst.

Figur 9: Översikt över Lushedsområdet med schakten markerade. Teckenförklaring på sid 4.

Lushed område 1. UM 28862

Området omfattar den registrerade by-gårdstomten 1166. Den utgörs av ett bergsimpediment som sluttar mot norr med två jordfyllda partier i de centrala delarna. I norr och söder finns uppstickande berg med rester efter bl.a. en spismur, i norr och öster utgör berget branta väggar mot skogsbevaxta områden med bl.a. en äldre fågata intill åker- och betesmark. I väst är det högsta partiet med berg idagern, vilket sluttar mot område 2 (se nedan). Över berget löper äldre stengärdesgårdar.

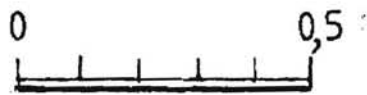
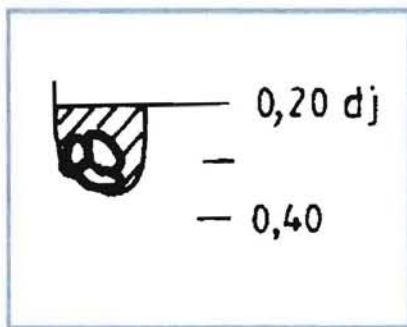
I de centrala områdena finns tre mindre vattenhål. Marken är ytligt relativt fuktig medan jorden består huvudsakligen av stenigt, sandigt grus.

Tre schakt (schakt 5-7) drogs i de centrala delarna av by-gårdstomten (se figur 10).

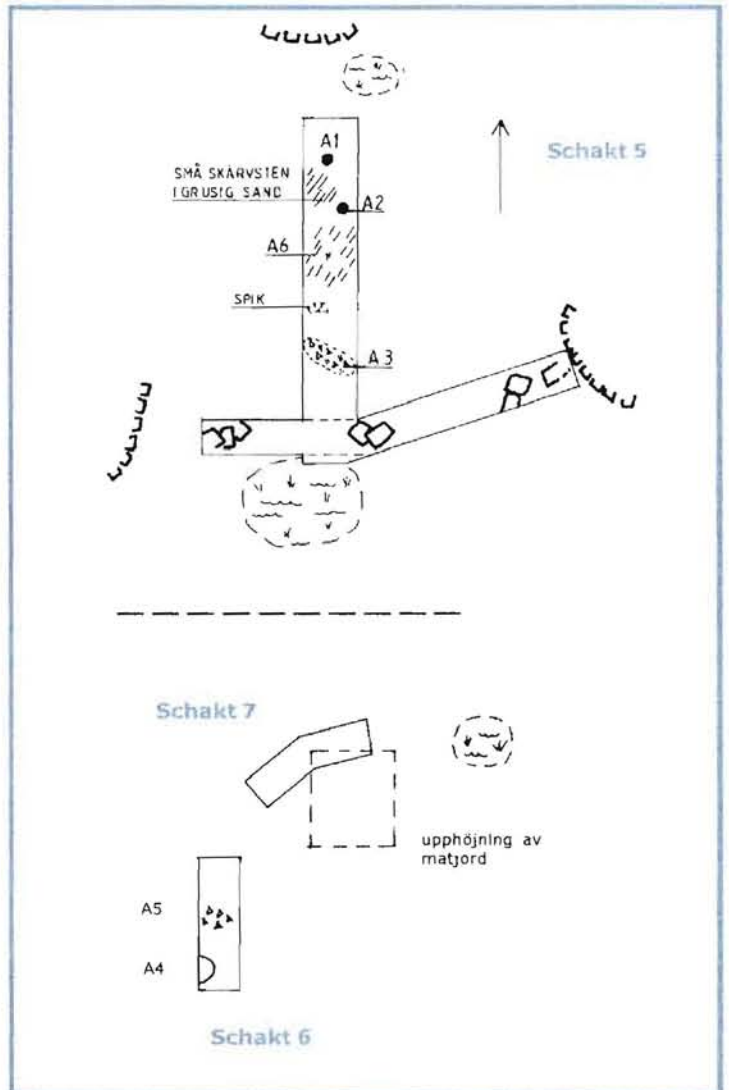
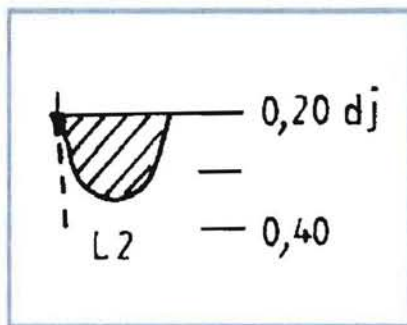
Schakt 5 var 15 m långt, och lades i nord-sydlig riktning från den nordligaste bergshöjden, strax intill ett mindre vattenhål, och mot områdets mitt. Djupet på schaktet var drygt 0,20 m djupt. Under det 0,10 m tjocka matjordslagret var lager 1, ett ca 0,20 m tj lager med stenig sand med svallgrus och enstaka mindre block. Lager 2, bottenlagret bestod av grusig sten. I schaktet framkom fyra anläggningar (A1, 2, 3, 6).

A1. Stolphål?, 0,30 m diam och 0,18 m dj, i lager 1 på 0,20 m dj. Stolphålet hade en fyllning av grå grusig sand. I botten låg tre större stenar och 2 avslag av bränd kvartsit (F24) (se figur 11).

Figur 11:
Profil anläggning 1, stolphål

Figur 12:
Profil anläggning 2, stolphål

Figur 10:
Schakt 5-7 och anläggningar i område I.

Därefter fanns ett ca 1,5x1 m stort område m grusig sten och små skärvstenar. Intill detta fanns:

A2. Stolphål?, 0,20 m diam och 0,14 m dj i övergången mellan lager 1 och 2 på ca 0,18 m dj. Den hade en fyllning av mörk grå grusig sand. Inga fynd.

A6. Var ett drygt 3 m långt område med skärvsten i lager 1. I en koncentration av skärv sten fanns 1 flintavslag (F26). Anläggningen är ej ritad. I slutet av koncentrationen fanns ytligt rostiga spikar.

A3. Härdrest, 1x1,5 m i lager 1, med skärvsten, skörbrända stenar, enstaka brända ben och kol. Härifrån togs ett kolprov på 0,13 m dj.

Övriga fynd i schaktet var 17 gr. metallhaltig slagg (F25) som låg 1 meter från schaktets norra kant i lager 1.

Schaktet utvidgades i södra delen ca 5 m åt väst och 10 m åt ostnordost. Under det relativt tunna grästorven var marken övervägande stenigt, siltigt grus. I anslutning till dess södra och centrala delar var ett vattenhål. I schaktutvidgningen fanns inga fynd.

Schakt 6 lades på by-gårdstomtens sydligaste och högst belägna del, i anslutning till en bergskant. Schaktet var 5 m långt, i nordlig riktning och ca 0,30 m dj. Matjordslagret var ca 0,20 m dj. och utan påtagligt ploglager. Därunder bestod jorden av något humös grusig sand. Två anläggningar (A 4 & 5) framkom i schaktet samt spridda fynd över ytan i lager 1.

A4. Skärvstenskoncentration, ca 0,5x1m synlig från schaktväggen. I ytan rikligt med mindre skärvstenar samt ett flertal relativt opåverkade 0,15-0,20 m stora stenar (se figur 10). Jorden i packningen var svart och sotig. Inga fynd. Ej ritad.

A5. Skärvstenskoncentration, ca 0,80x1,20 m. Den hade oklar begränsning och utgick från schaktkanten samt låg ca 1,5 m norr om A4. I anläggningen fanns 2 flintavslag (F1). Ej ritad.

Spritt i schaktet låg enstaka skärvstenar och små keramikbitar samt sju tunna flintavslag (F2&3).

Schakt 7 var ca 5 m långt, vinklat och lades 2 m och nordost om schakt 6. Matjordslagret var här närmare 0,30 m tjockt och därunder var marken övervägande av grusig sten. Fynd av tegel, ev rödgods och ett trefotsben (F 4&5) framkom. Schaktet drogs i kanten av en, i ytan rektangulär förhöjning som bedömdes kunna vara en äldre husgrund. Men då denna förhöjning utgjordes av ett tjockt matjordslager kan inte detta bekräftas. Fynden kan dock peka på att detta är rester från by-gårdstomten. Ej ritad.

Lushed område 2. UM 28861

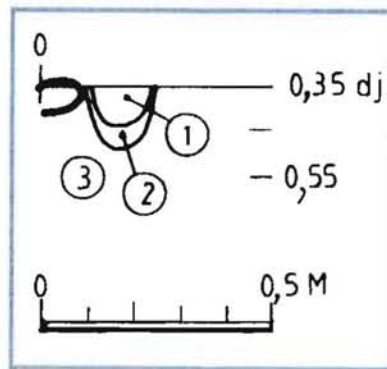
I detta område, direkt öster om Kville 1166, drogs fyra schakt (schakt 1-4). Området består av en mindre platå med jordfyllda svackor och som i väster ansluter till område 1. Åt de övriga sidorna sluttar den svagt ner mot ängs och åkermark. I sydväst rinner en dikad bäck. På platåns östsida framträder berg i dagen. På kanten av ett av dessa berg, i den sydöstra delen, låg en skärvstenshöj, 1 meter i diameter och ca 0,15m hög. Den bestod av ett till två lager sten, utan någon tydlig struktur (se figur 9).

Schakt 1 var 30 meter långt och lades mot syd, från den centrala delen av platån, ner till dalgångsbotten. Djupet på schaktet var ca 0,30 meter. I schaktet identifierades åtta anläggningar (A1-8).

Anläggningarna (se figur 13) i schakt 1, räknat från söder, var :

- 1) **Grop**, 0,30 x 0,40 m i ytan och 0,40 m djup under schaktbotten. Gropen var diffus i begränsningarna, säkert delvis på grund av den steniga sanden i lagret omkring. Fyllningen bestod av mörkbrun humös jord (lager 1), något sotig. Ej ritad.
- 2) **Grop**, 0,30 x 0,40 m i ytan och 0,12 m djup under schaktbotten. Fyllningen bestod av lager 1, något sotigt.
- 3) **Grop**, 0,50 x 1,05 m i ytan och 0,22m djup under schaktbotten. Fyllningen bestod av lager 1, med kolbitar i ytlagret. Gropen var markant flackare i den östra änden.
- 4) **Grop**, 0,40 x 0,90 m i ytan och 0,22m djup under schaktbotten. Fyllningen bestod av lager 1, med kolbitar och en mindre mängd små, hårt brända skärvstenar. I direkt anslutning till anläggningen fanns brända ben, lerklining och flintavslag.

- 5) **Stolphål**, 0,16m i diameter och 0,15m djup under schaktbotten. Stolphålet var tydligt stensatt med minst fyra stenar varav en mycket kraftig. Fyllningen bestod av lager 1 samt, längs kanter och i botten, svartbrun humös jord (lager 4), starkt sotigt med mindre kolbitar (se profil figur 14). Datering 360BC-20AD, kalibrerat 2 sigma (se bilaga 3, Ua-13897).

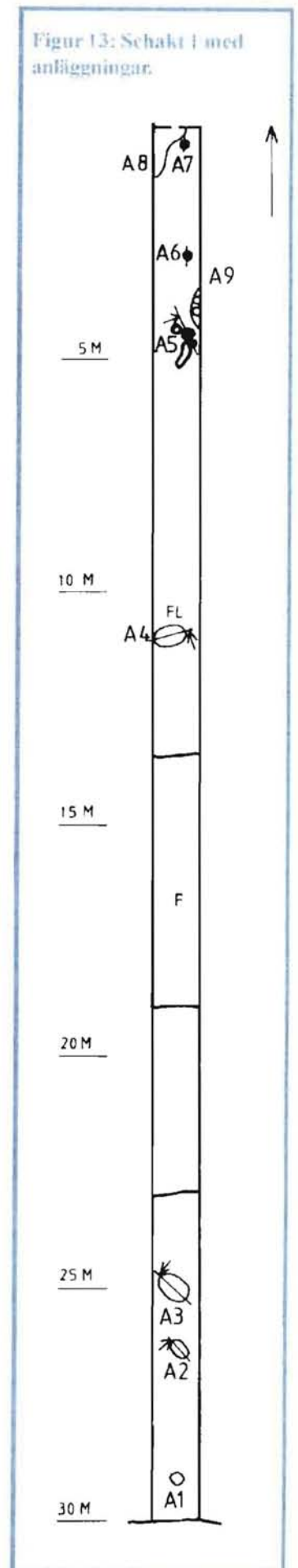

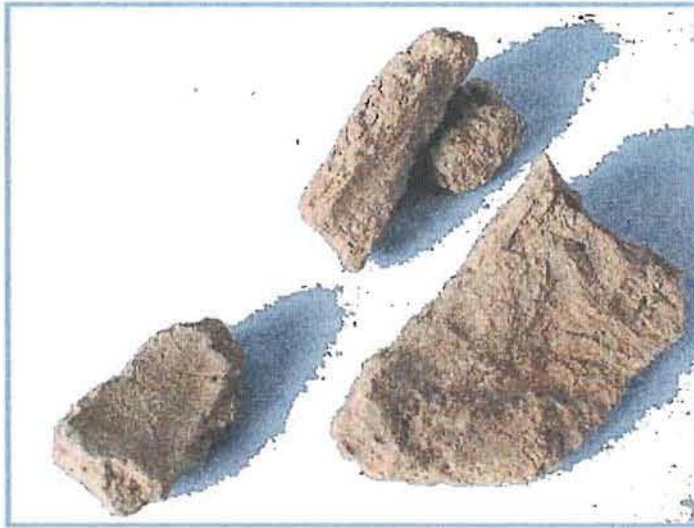
Figur 14: Profil av anläggning 5, stolphål.

- 6) **Urnegrav**, 0,18m i diameter och 0,22m djup under schaktbotten. Urnegraven bestod av två krukor som låg i varandra (F27 & 28). Båda var bitvis hårt brända, deformerade och sintrade (se foto, figur 15).

Figur 15: Krukorna i graven, anläggning 6. Den vänstra stod i botten. Den högra låg på sidan inuti tillsammans med lerklining (se figur 16).

Figur 16: Skärva med fingeravtryck, nere till vänster, samt lerklining.

En av skärvorna hade ett fingeravtryck (nederst till vänster i figur 16).

I den undre krukans, och direkt vid sidan av den, fanns fem mindre stenar av vilka några var slagna och några eldpåverkade. Varken ben eller övriga fynd kunde iakttas bland fyllningen.

Däremot fanns rester av lerklining, med tydliga intryck av pinnar och strån, i krukorna. Något som kan föra tankarna till en ugnskonstruktion.

- 7) **Stolphål**, 0,18m i diameter och 0,20m djup under schaktbotten. Stolphålet var placerat i direkt anslutning till anläggning 8. Fyllningen bestod av lager 1 samt, längs kanter och i botten, sotig rödbrun, svagt humös siltig sand (lager 5), bitvis med kolbitar.
- 8) **Grop**, gick genom schaktväggarna i väst och norr, 0,40m djup under schaktbotten. Anläggningen kan möjligen vara en ränna eller ett dike. Ej ritad.

I schaktet framkom i övrigt en del av en flintkärna, samt, framförallt i den södra delen, små mängder skärvsten tillsammans med mindre kolbitar

Schakt 2 var 13 meter långt, riktning mot nordost, från en berghäll på östra sidan av platån och ner mot dalgångsbotten. Schaktet grävdes ca 0,25m djupt.

Inga anläggningar fanns i schaktet och alla fynden framkom mellan 0-1 meter från väst, dvs i direkt anslutning till berget.

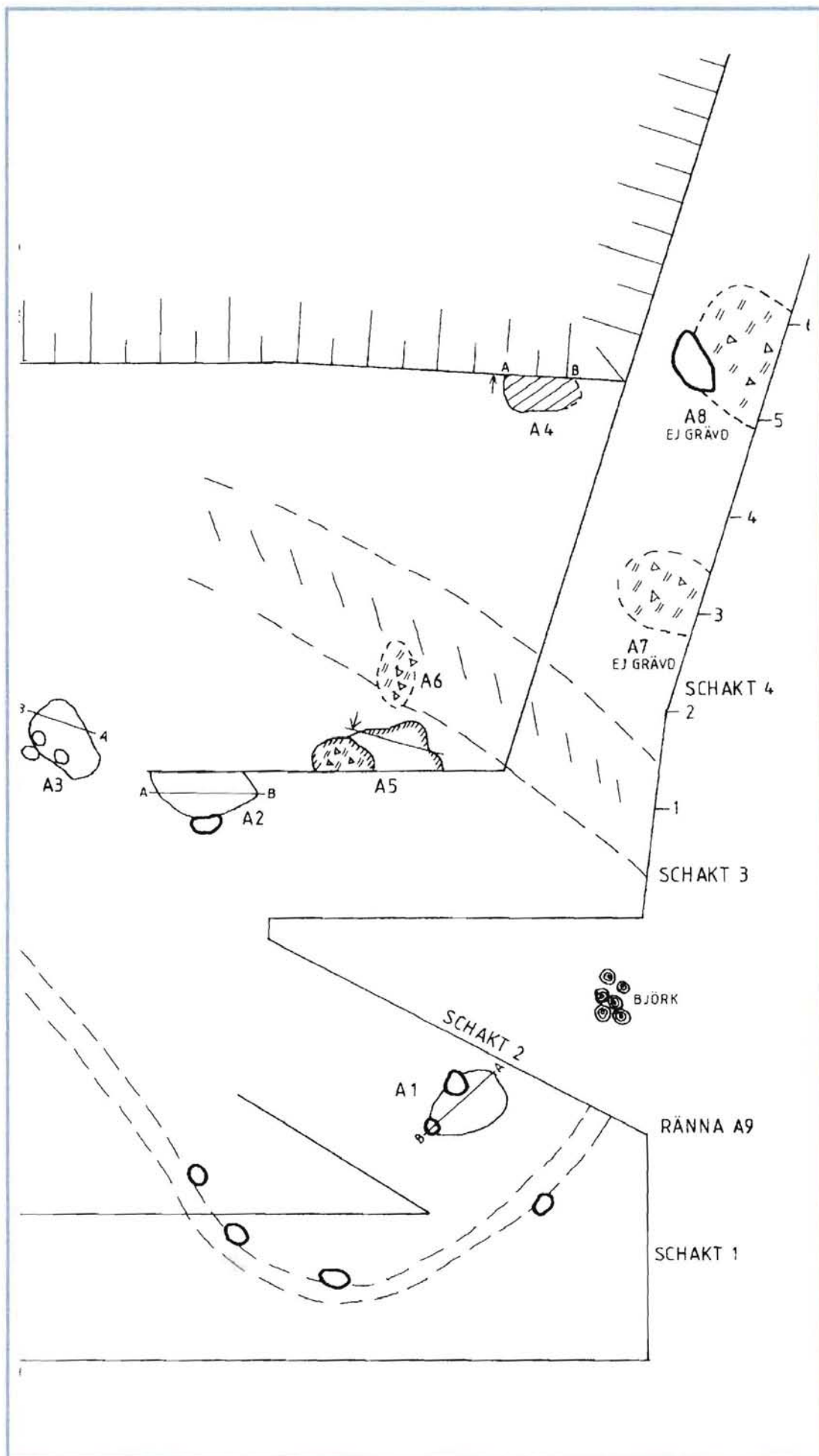
Fynden bestod av två sorters keramik (6 gr) och flinta; två avslag en del av kärna.

Schakt 3 var 3 meter långt, riktning mot nordost, väst om och i direkt anslutning till skärvstenshögen. Berget framträdde på 0,05-0,10m djup. Stenarna i högen var tämligen stora 0,1-0,2m i diameter. I övrigt framkom inga anläggningar. Fynden bestod av keramik (4 gr), liknande fynd nr 21 från schakt 2.

Schakt 4 var 4 meter långt, riktning mot ost, i övergången mellan sluttning och dalgångsbotten. Djup 0,35m. Fynd- och anläggningstomt.

Lushed område 3. UM 28660

Öster om dalgångsbotten, vid bergsföten drogs fyra schakt (1-4). I dessa framkom fem anläggningar (A 1, 2, 7, 8 och 9). På grund av anläggningarnas placering och funktioner bestämdes att en ca 6 x 6 meter stor yta norr om schakt 1 och väster om schakt 4 skulle banas av (se figur 17).

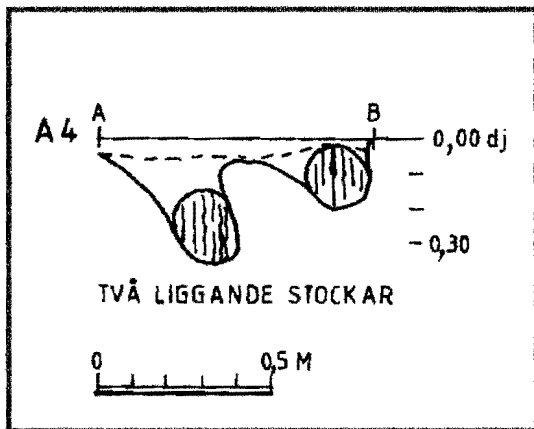

Figur 17:
Översiktsplan över
område 3 med schakt
och anläggningar.

Vid avbaningen framkom ytterligare fyra anläggningar (A 3, 4, 5 och 6) dessutom frilades en större del av anläggning 9. Matjorden avbanades till lager 1, grå silt, ca 0,20 meter djupt. Alla anläggningar framkom i lager 1.

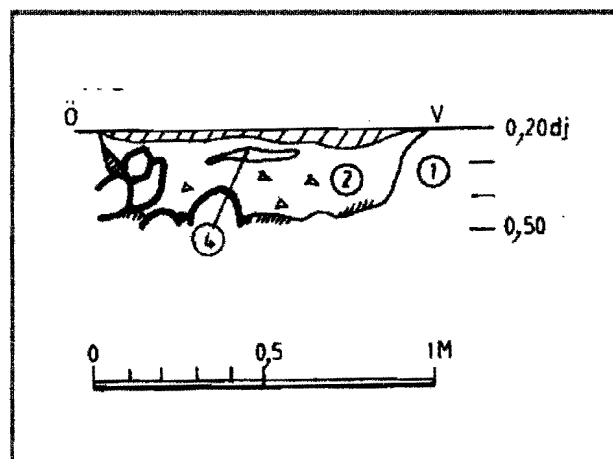
Över hela ytan förekom spridd skärvsten och slagen flinta, som ej tillvaratogs.

- 1) **Härd**, 0,45–0,65m i ytan och 0,12m djup under avbanad yta. I kanterna av härden låg decimeterstora stenar, delvis skärviga. I botten av härden fanns en stor flat stenhäll 0,25 x 0,35m. Fyllningen bestod av sotig silt (lager 2). Härden daterades till 970-1230 AD, kalibrerat 2 sigma (se bilaga 3, Ua-13898).
- 2) **Härd**, 0,45–0,70m i ytan och 0,20m djup under avbanad yta. I södra kanten låg en 0,10x0,20m stor sten. Även i denna härd låg en relativt stor sten i botten, 0,20 x 0,30m. Fyllningen bestod av lager 2. I botten fanns brunröda utfällningar.
- 3) **Härd**, 0,40 x 0,60m i ytan och 0,16m djup under avbanad yta. I södra kanten låg två, drygt decimeterstora stenar. Även mot botten fanns två nästan lika stora stenar. Fyllningen utgjordes av lager 2. Sydväst om anläggningen fanns två mindre mörkfärgningar ca 0,15m i diameter och 0,07m djupa. Möjligen stolphål eller stenlyft.

Figur 18:
Profil av de eventuella stockarna i anläggning 4.

- 4) **Mörkfärgning**, som i norr begränsas av schaktkant. Ytan var i övrigt 0,40 x 0,70m och 0,38m djup under avbanad yta. Fyllningen bestod av lager 2, överst något humös och gråaktig. Mot botten avslutades anläggningen med två bredvid varandra liggande rundlar, starkt påminnande om stockändar. Dessa var kolsvarta

Figur 19:
Profil av kokgruppen, anläggning 5.

- 5) **Kokgrop**, 0,40 x 0,80m i ytan och 0,28m djup under avbanad yta. I östra kanten låg ett tiotal skärviga stenar, upp till decimeter stora. I botten låg ett par kraftigare eldpåverkade stenar. Fyllningen bestod av lager 2, något humöst. Fynd av 6 gr brända ben gjordes i kokgruppen. I direkt anslutning till denna framkom också ett hårt sintrad föremål samt ett flintavslag. Kokgruppen daterades till 1430-1060 BC, kalibrerat 2 sigma (se bilaga 3, Ua-13899).

- 6) **Härd**, 0,30 x 0,60m i ytan och 0,14m djup under avbanad yta. Fyllningen bestod av en tät stenpackning och lager 2, med mycket kol. Stenarna var mycket hårt brända.
- 7) **Eldanläggning**, ca 0,60m i diameter med enstaka skärvstenar i ytan, lager 2. Ej grävd.
- 8) **Eldanläggning**, begränsas i öst av schaktkant. Synlig i ytan 0,70 x 0,80m med enstaka skärvstenar i fyllningen i lager 2. I väst låg en stor häll 0,25 x 0,45m. Anläggningen är ej grävd.
- 9) **Ränna**, 0,15-0,20m bred och intill 0,05m djup. Dess urskiljbara längd var ca sju meter. I dess sydöstra del, genom schakt 1 och 2, var den mycket distinkt direkt under matjorden. I väster försvann den på grund av odlingspåverkan drygt fem meter från östra schaktkanten. Fyllningen var gråbrun silt. I den sydöstra delen låg flera stenar precis i kanten av rännan. I den norra delen var odlingspåverkan kraftigare men en diffus markering, maximalt ett par centimeter tjock, framkom precis under matjorden. Påverkan av plöjningen gjorde dock att rännan bara ungefärligt kunde skissas in. Även här försvann den helt fem meter öster om schaktkanten. Längst i väster låg ett större stenblock som möjligen kan ha ett samband med rännan.

Kommentar

Aktiviteter från hela förhistorien samt historisk tid har försiggått på platsen för undersökningen. De för projektet mest relevanta resultaten är urnegraven från järnålder och området med kokgropar, härdar och huslämningar från bronsålder och medeltid. By-gårdstomten har idag synliga lämningar efter spismursrester av okänd datering. Men då de tycks bestå av kallmurad sten och inte tegel kan de vara av äldre datum. Spikarna i schakt 1 visar på sentida aktiviteter men fynden i schakt 7 pekar igen mot äldre datum. Flintan och skärvstenen i schakt 6 kan vara neolitisk såväl som från bronsålder, möjligen även från järnålder.

Område 2 innehåller ett material som kan tolkas vara i princip samtida. Då skulle området på platån som innehöll stolphål, urnegrav, skärvstenshög samt en grop kunna vara en plats för ceremonier i samband med begravning. De mer diffusa gropar och spridda skärvstens- och kolförekomster som uppträder mot dalgångsbotten skulle kunna vara rester av kringaktiviteter. Naturligtvis kan dock anläggningarna vara från skilda tidsåldrar.

Endast en fördjupad undersökning med möjligheter för fler analyser kan föra dessa hypoteser vidare.

Område 3 med sin koncentration av eldanläggningar samt husrest är naturligtvis mycket intressant i detta sammanhang. Båda de daterade anläggningarna ligger innanför den ränna som tolkats som en väggränna. Det innebär att vi inte har en tydlig plan över områdets tidställning. Dock är aktiviteter knutna till bronsålder belagda. Men vi har även ett medeltida belägg för aktiviteter i området.

En mycket intressant anläggning är nr 4. Vid profilgrävningen verkade det som snittet lagts igenom två stockar mer eller mindre inbäddade i lera/silt. Kan det vara rester av en strandförstärkning, rentav en kajkant!

Slutkommentar

Vårt primära syfte med förundersökningarna var att få fram boplatsindikerande aktiviteter från brons- och järnålder, på olika nivåer och i topografiskt skilda områden. På den högre belägna Hjalpestenslokalen har inte dateringar bekräftat bronsålder däremot pekar fynd och lagerinnehåll på att den inte saknas här. Eftersom reella anläggningar inte påträffats i detta skede får eventuella kommande undersökningar fastställa sådana. Spridningsbilden av fynd över tid visar tydligt att platsen varit väl lämpad för bosättning; varit väl-dränerad i sandig mark, varit skyddad mellan berg och haft närhet både till sötvatten och hav, kommunikationsmöjligheter och olika slag av försörjningsmöjligheter.

Lushed har en helt annan karaktär. I det flackare landskapspartiet var de uppstickande bergspartierna omgärdade först av havet och så småningom genomrunnet av ett större vattendrag. Även här fanns närhet till sötvatten (vattenhålen på by-gårdstomten), Havet med den relativt grunda farleden in till "Tanumsslätten" borde ha utgjort både goda kommunikationsmöjligheter samt rika näringsresurser. Längre fram under järnåldern blev saltängar och odlingsmark möjlig att ta i anspråk. Undersökningarna visar även här att området nyttjat under hela förhistorien i historisk tid. Den för projektet viktiga frågan är vad ristningarna har för förhållande till de olika tidsskikten. Går det att knyta dem till bronsålderns aktiviteter eller har de att göra med de ceremoniella händelser som ägt rum här under järnåldern. Beträffande skålgroparna skulle även de neolitiska indikationerna kunna ingå i diskussionen kring detta.

Det får ses som ett gott resultat att ha lokaliserat indikationer på bronsåldersaktiviteter.

För att få mer klarhet i vilka strukturer som efterlämnats och för att få möjlighet att mer konkret kunna diskutera innebörden i dessa krävs dock ytterligare bearbetningar. Nya undersökningar såväl som målinriktade genomgångar av äldre material krävs.

Uddevalla den 18 december 1998

Åsa Algotsson

Stig Swedberg

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fornlämnings nr: Ny och 1166

Fastighet: Hjalpesten 4:11 och Karlslund 1:10

Socken: Kville

Kommun: Tanum

Län: Västra Götalands län

Landskap: Bohuslän

Länsstyrelsens beslut: 220-49823-98

BM Dnr:

Ekonomiska karta: 9018

Koordinater: X 6507,50 Y 1241,00; X 6506,50 Y 1242,50

Koordinatsystem: rikets Rt90, 2,5 gon V

Uppdragsgivare: Forskningsprojekt

Kostnadsansvarig: Bohusläns Museum och Gbg Universitet, ark inst

Fältarbetsledare: Åsa Algotsson/Stig Swedberg

Övrig personal: Andreas Toreld, Klas Blomgren, Tina Mathiesen

Fältarbetstid: 15-23/10 1998

Rapporttid:

Datering: stå-mt

Fynd: keramik, gravurnor, redskap och avslag mm

UM nr: 28859-28862

Foto: Digitalfoto och färgdia

Ritningar: Översiktsplan

Schaktplaner

Rutplaner och profiler

Förvaras vid Bohusläns museum

Hjälpesten

område	fynd nr	ruta nr	material	lager	antal/ vikt	typ	kommentar
A	47	1	Flinta	4?	6	Avslag	ett bränt, ett svallat
A	48	1	Bergart	4?	1	Avslag	
A	45	4	Flinta	1	6	Avslag	4 svallade, en med möjlig bruksret. Kol
A	46	4	Bergart	1	1	Avslag	
B	36	6	Flinta	1	2	Avslag	splitter
B	37	6	Keramik	2	19,3 gr	Keramik	brun in och utsida o kärna mellangrov kv magring, -5 mm tj. en möjlig dekor, en möjlig mynning. Kol 1 m flathuggn tendens, 4 splitter varav
B	38	6	Flinta	2	8	Avslag	1 br.
B	39	6	Flinta	2	1	Spån	del av
B	40	6	Flinta	2	2	Avslag	m bruksspår
B	56	6	Flinta	3 (0,30)	8	Avslag	en del tunna några spånliknande
B	57	6	Flinta	3 (0,30)	3	Kärna	delar av kärna
B	58	6	Flinta	3 (0,30)	2	spån	
B	59	6	lera	2 (0,29) sv hörnet	16 gr	keramik	som nr 49
B	60	6	Flinta	2 (0,29) sv hörnet	3	Avslag	brända
B	65	6	lera	2	3,5 gr	Keramik	typ 49
B	66	6	Flinta	2	1	Redskap	flathuggen kniv
B	67	6	Flinta	2 (botten)	5	Avslag	1 bränt flera av yx/flathugg karaktär
B	68	6	basalt	2 (botten)	1	avslag	svallad
B	18	7	Keramik	2	1,7	Keramik	1,7g, 5 mm , grå, rel. tät, finmagrad kvarts
B	19	7	Flinta	2	1	Avslag	bränt, nackdel m ryggar
B	20	7	Flinta	2	2	Avslag	splitter, varav 2 br
B	21	7	Kvarts	2	1	Kärna	del av kärna?
B	22	7	Kvarts	1	1	Kärna	del av kärna?
B	23	7	Flinta	1	2	Avslag	en bränd
B	24	8	Keramik	2	13,5	Keramik	på 0,25 dj. 5-8 mm mörkgrå insida, gul tsida, mörk kärna, grov kv. magring
B	25	8	Keramik	2	6,5	Keramik	på 0,13. dj. 4 mm, grå ut- och insida tät, finkornig kv. magring. Kol
B	26	8	Flinta	2	8	Avslag	4 splitter, varav 1 br
B	27	8	Flinta	2	2	Spån	
B	28	8	Kvartsit	2	2	Avslag	varav ett m möjl bruksspår?
B	30	8	Flinta	2	5	Avslag	ett brett ryggat
B	31	8	Kvarts	2	1	Avslag	
B	41	8	Flinta	3	9	Avslag	
B	42	8	Flinta	3	2	Mikrospån	
B	43	8	Flinta	3	3	Spån	
B	49	9	lera	2 (0,20 dj)	3 gr	keramik	4 mm svart brun rel fin magring, slät ut o insida
B	50	9	Flinta	2 (0,15-,20)	3	Avslag	
B	51	9	skiffer	2 (0,15-,20)	1	Avslag	
B	52	9	kvarts	2 (0,15-,20)	1	kärna	del av
B	53	9	lera	2 (0,20-,25)	14 gr	Keramik	1 bit svart insida röd utsida 5mm tj medelfin magr, resten som f 49
B	54	9	Flinta	2 (0,20-,25)	2	Avslag	på gränsen till splitter

område	fynd ruta		material	lager	antal/		kommentar
	nr	nr			vikt	typ	
B	55	9	Flinta	2 (0,20-.25)	1	Övrig	svallad
B	61	9	Flinta	3	1	Kärna	del av
B	62	9	Flinta	3	3	Avslag	tunna
B	63	9	Flinta	3	1	Redskap	spånskrapa
				3 (o.30 vid överg fr			
B	64	9	Flinta	12)	1	kärna	på gränsen till knuta
B	86	9	Flinta	1	4	Avslag	varav 2 splitter
B	87	9	kvarts	1	1	Avslag	
B	88	9	Flinta	2	1	Avslag	patinerat
B	89	9	lera	2	1,5gr	Keramik	brunt 3 mm tj fin magr
B	29	10	Flinta	2	2	Avslag	splitter
							varav två splitter, minst två brända
B	69	10	Flinta	2	9	Avslag	flera patinerade
B	70	10	Flinta	2	1	Kärna	del av
B	71	10	Flinta	2	2	Övrig	
B	72	10	kvarts	2	1	Avslag	
							tunna yx/flath två svallade minst ett
B	73	15	Flinta	2	8	Avslag	bränt
B	74	15	Flinta	2	3	Övrig	brända
							sv insida br utsida medelgrov magr 7
B	75	15	lera	2	9 gr	Keramik	mm
C	9	11	Flinta	0	2	Avslag	1 splitter, brända
C	10	11	Kvarts	0	2	Övrig	
C	11	11	Kvartsit	1	1	Avslag	Ev. kärnavslag
C	14	11	Flinta	2	1	Avslag	Preparat från yxa?
C	15	11	Flinta	2	2	Avslag	1 svallad
C	16	11	Diabas	2	1	Avslag	Slipad på en sida?
C	17	11	Granit	2	1	Redskap	Knacksten?
C	100	11	lera	2	19gr	Keramik	som 99
C	101	11	lera	2	6 gr	Keramik	div småbitar
C	102	11	lera	2	2 gr	Bränd lera	
C	1	12	Flinta	1	2	Avslag	
C	2	12	Flinta	3	4	Avslag	Bränd med slagbula, 3 splitter
C	5	12	Flinta	2	1	Avslag	
C	6	12	Bergkristall	3	1	Avslag	Slagen, ev skrapegg
C	7	12	Keramik	2	1,2	Keramik	Tunn, tät, fin magrad. 4 mm
C	8	12	Flinta	2	4	Avslag	1 Vitpatinerad med cortex, 3 splitter.
C	94	12	lera	3	1 gr	Keramik	sv in br ut fin magr 4mm
C	33	13	Flinta	1	1	Avslag	1 splitter
C	34	13	Keramik	2	2 gr	Keramik	del av, grå, fin kv. magring
							tre små + 1 mycket fin, tät, sv, glättad
C	35	13	Keramik	1	4,6 gr	Keramik	yta m streckdekor, gråbrun insida och kärna, fin kv, magring (jå ?)2 mm
C	95	13	Flinta	2	4	Avslag	1 splitter
C	96	13	Flinta	2	3	Övrig	1 svallad 2 brända
C	97	13	Flinta	2	1	Kärna	del av
C	98	13	basalt	2	2	Redskap	slipsten 2 delar av samma stycke
C	103	13	lera	2	9,5gr	Keramik	som 99, mynning med dekor
C	104	13	lera	3	16 gr	Keramik	som 99
C	105	13	Flinta	3	2	Övrig	
C	106	13	Flinta	4	1	spån	svallad

område	fynd ruta		material	lager	antal/		kommentar
	nr	nr			vikt	typ	
C	90	14	bergskristall	1 (0,14)	1	Avslag	
C	91	14	Flinta	1 (0,14)	1	Avslag	splitter, litet
C	92	14	Flinta	2	5	Avslag	alla splitter, två svallade tre brända
C	93	14	Flinta	2	1	Övrig	svallad
C	99	14	lera	2	3,5gr	Keramik	brun ut sv in medel magr 7 mm tj
C	76	16	Flinta	1	3	Avslag	1 splitter, brända
C	77	16	Flinta	1	1	Övrig	
C	78	16	kvarts	1	1	Avslag	
C	79	16	bergskristall	1	1	Kärna	del av
C	80	16	lera	2 (0,16 sv)	2 gr	keramik	bränd lera, keramik, sintrad sand
C	81	16	Flinta	2 (0,16 sv)	5	Avslag	1 splitter, svallat
C	82	17	lera	1 (0,20)	2 gr	keramik	bränd lera, keramik, sintrad sand
C	83	17	Flinta	1 (0,30)	2	Avslag	1 splitter bränt
C	84	17	Flinta	1 (0,40 överg till gul sand)	1	Avslag	yx/flath
C	85	17	Flinta	2 (0,45)	1	Övrig	
C	32	X	Keramik		6 gr	Keramik	små bitar i rotvälte grop, i 12. kan ha kommit från övre lager. Läge: Linje 2, 102 m mellan 152: 11 o 12

Karlslund / Lushed

område fynd schakt ⁵			antal/							
UM nr	nr	nr	anl	lager	material	vikt	typ	kommentar	anl. typ	
28860	6	1		1	flinta	2	avslag	troligen från samma kärna	1-4 m fr ö	
28860	7	3		1	flinta	1	kärna	del av		
28860	8			5	1	flinta	1	avslag	kokgrop	
28860	9			5	1	övrigt	sintrad sand	sand med kol	kokgrop	
28860	10			9	4	metall	3 gr knapp		ränna	
28860	11			9	4	flinta	1	avslag	bränt ränna	
28860	12			9	4	lera	1,5 gr keramik	påminner starkt om fynd 3	ränna	
28860	13			5	2	ben	6 gr brända		kokgrop	
				11m						
				/						
28861	14	1		anl4	lera	7 gr	lerklining	kan även vara keramik verkar något magrad	grop, med kol o skärvsten	
28861	15	1		11 m	flinta	2	avslag	ev del av kärna båda brända	när anl 4	
28861	16	1		17m	flinta	1	kärna	del av		
28861	17	1		25m	metall	7gr	nit/spik			
28861	27	1		6	3	lera	282 gr keramik	Gråaktig lergods med bitvis ljusröd utsida. Bitvis mycket kraftigt sintrad. Nästan halva kärlet gick att foga samman. Mynningsdiameter 10 cm. Höjd ca 9 cm. Godstjocklek 6 mm.	grav	
28861	28	1		6	3	lera	378 gr keramik	Stod i och på kruka 27. Liknande gods men något kraftigare, 7-8 mm godstjocklek. Extremt hårt bränd, bitvis helt nersinrad.	grav	
28861	29	1		6	3	lera	34 gr keramik	Bitar som ej går att hänföra till ett speciellt kärl.	grav	
28861	30	1		6	3	lera	200 gr lerklining	Även dessa verkar hårt brända, dock ej som kruka 28. Flera bitar har gren och stråintryck. Några bitar verkar sammansintrade med något annat material.	grav	
28861	31	1		6	3	övrig bergart	5 stenar	I krukorna låg minst dessa fem stenar, varav några är brända några verkar slagna.	grav	
28861	18	2		1m	flinta	1	kärna	del av	i direkt anslutning till berg	
28861	19	2		1m	flinta	2	avslag		som 18	
28861	20	2		1m	lera	5gr	keramik	påminner starkt om fynd 3	som 18	
28861	21	2		1m	lera	1gr	keramik	brun 3tj fin magr pol utsida	som 18	
28861	22	2		1m	lera	0,5gr	bränd lera		som 18	
28861	23	3			lera	4gr	keramik	liknar nr 21	intill skärvstenskoncentration anl 10	

område fynd schakt					antal/					
UM nr	nr	nr	anl	lager	material	vikt	typ	kommentar	anl.	typ
28862	24	5	1		kvartsit	2	övrigt	ev slagen troligen bränd		stolphål
28862	25	5	1m		metall	17 gr	slagg	metallhaltig		fr n
28862	26	5	6		flinta	1	avslag	kvartsitisk		7,5 m fr n
28862	1	6	5		flinta	2	avslag			Skärvstenskoncentration
28862	2	6			flinta	7	avslag	5 tunna		
28862	3	6			lera	6 gr	keramik	små bitar den största ca 8 tj brun ut sv in mede mag		
28862	4	7			lera	4 gr	tegel	ev rödgods		
28862	5	7			lera	64 gr	rödgods	trefotsben		

M. Stuiver, A. Long and R.S. Kra eds. 1993 Radiocarbon 35(1). OxCal v2.01 cub r.4 sd 12 prob[ehron]

